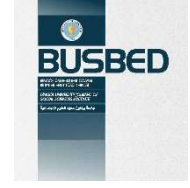

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.11.2022
Kabul Tarihi : 28.04.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1205525>

TARİH ÖĞRETİMİ VE DİJİTAL EKРАН ORTAMLARI

Ümit DEMİR¹, Süleyman CEYLAN²

ÖZ

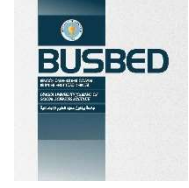
Tarih dersi milli bilincin oluşturulmasında çok önemli bir derstir. Üniversite öğretim sürecinde de Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (A.İ.İ.T.) dersi bu kapsamda zorunlu bir ders olarak verilmektedir. Öğretim sürecinde dijitalleşme öğretim yöntem ve tekniklerinin hızlı bir değişimine yol açmıştır. Bu değişim Covid-19 pandemi süreci ile hızlı ve zorunlu bir değişiklik halini almıştır. Üniversite öğretim sürecinde A.İ.İ.T. dersleri bu kapsamda uzaktan eğitim ile bu süreçlere devam etmek durumunda kalmıştır. Oysaki tarihin dijitalleşmesi öğretim sürecinin dijitalleşmesinin çok öncesinde başlamıştır. Tarihi film, dizi ve belgesellerle başlayan bu dijitalleşme, sosyal medya ve video paylaşım ortamlarının hızlı gelişimi ile eğitim-öğretim sürecinin önüne geçmiş durumdadır. Dijital ortamlarda paylaşılan ve doğruluğu farklı kaynaklarca doğrulanmayan bilgiler internet ortamlarında hızlıca yayılarak geniş kitleleri etkiler hale gelmiştir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin A.İ.İ.T. dersi özelinde tarih dersine bakış açıları ve tarihi araştırma yöntemlerinde dijital ekran tercihleri incelenmiştir. Bu kapsamda çalışma, iki devlet üniversitesinde öğrenimlerine devam etmekte olan A.İ.İ.T. dersi almış önlisans ve lisans öğrencilerinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çevrim içi olarak katılımcıların kişisel özelliklerini (cinsiyet, günlük telefon ve bilgisayar kullanımı, günlük TV izleme, aylık okunan kitap sayısı) belirlemeye yönelik bir form ile araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan ve tek boyutlu Tarih ve A.İ.İ.T. dersi tutum ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin tarih ile ilgili konulara çoğunlukla merak duydukları, tarih ile ilgili araştırma yaptıkları ve edindikleri tarihi bilgileri farklı bilgi kaynakları ile doğrulamaya çalıştıkları görülmüştür. Öğrencilerin tarih araştırma tercihleri incelendiğinde tercih sıralamasının tarihi müze ve ören yerlerini ziyaret, tarih ile ilgili eski tarihi belgesel ve filmleri izlemek, eski tarihi dizileri izlemek, sosyal medyada tarih ile ilgili paylaşımları takip etmek şeklinde olduğu görülmüştür. A.İ.İ.T. dersine yönelik görüşlerin belirlenmesine yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğrenciler derse yönelik ihtiyacın olduğunu; fakat derse yönelik eksikliklerin de olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğretimi, Sosyal Medya, Tarihi Dizi, Tarihi Film

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, umitedmir@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4899-4895>

² Öğr. Gör., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, suleyman.ceylan@alanya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6315-753X>

Article Type : Research Article
Date Received : 15.11.2022
Date Accepted : 28.04.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1205525>

HISTORY EDUCATION AND DIGITAL SCREEN PLATFORMS

Ümit DEMİR¹, Süleyman CEYLAN²

ABSTRACT

The history lesson is a fundamental lesson in the formation of national consciousness. Atatürk's Principles and Revolution History (A.P.R.H.) course is given as a compulsory course in this context of the university education process. Digitalization in the teaching process has led to a rapid change in teaching methods and techniques. This change has become a rapid and mandatory change with the Covid-19 pandemic process. During the university education process, A.P.R.H. courses had to continue these processes with distance education in this context. However, the digitization of history started long before the digitization of the teaching process. This digitalization, which started with historical films, TV series, and documentaries, has preceded the education process with the rapid development of social media and video-sharing environments. Information shared in digital environments and not verified by different sources has spread rapidly on the internet and affected large masses. In this study, university students' perspectives on the A.P.R.H. lesson and their digital screen preferences in historical research methods were examined. In this context, the study was carried out by A.P.R.H. It was carried out with the voluntary participation of associate and undergraduate students who took the course. A one-dimensional History and A.P.R.H. course attitude scales were used. As a result of the research, it has been seen that university students are most curious about the subjects related to history, they do research on the history and try to verify the historical information they have acquired with different sources of information. When the history research preferences of the students were examined, it was seen that the order of preference was to visit historical museums and historical sites, watch old historical documentaries and movies about history, watch old historical TV series, and follow the posts about history on social media. A.P.R.H. When the students' views on determining the opinions about the lesson were examined, the students stated that there was a need for the lesson, but there were also deficiencies.

Keywords: History Education, Social Media, Historical TV Series, Historical Film

¹ Assoc. Prof, Çanakkale Onsekiz Mart University, Computer Technologies Department, umitdemir@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4899-4895>

² Lecturer, Alanya Alaaddin Keykubat University, Atatürk's Principles and Revolution History Department, suleyman.ceylan@alanya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6315-753X>

1. GİRİŞ

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (A.İ.İ.T.) dersi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun, Türk İnkılâbı'nın ortaya çıkışının, Türk İnkılâbı'nın dayandığı temel ilkelerin, gerçekleştirilen inkılâpların ve Atatürk İlkelerinin içeriğinde yer aldığı bir derstir (Öztaş & Kılıç, 2017). A.İ.T.T. dersi, günümüzde tüm yükseköğretim kurumlarında ortak zorunlu ders kapsamında verilmektedir. A.İ.T.T. dersi, genel olarak gençlerde Türk İnkılâbı'nın temel felsefesine, Cumhuriyet rejimine ve Atatürk İlke ve İnkılâpları'na yönelik olumlu tutumların kazandırılmasının amaçlandığı bir derstir (Safran, 2004). Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür ve değer yapılarını gençlerin benimsemesini sağlamak, gençleri milli hedefler konusunda birleşmelerini sağlamak ve yakın geçmişimizi öğrenmelerini sağlamak A.İ.İ.T. dersinin amaçlarıdır. Bu kapsamda günümüzde ülkemizde yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik gelişmeleri yakın tarihimizle ilişkilendirilebilmesi için tüm üniversite mezunlarının belirli tarih bilincine sahip olmaları amacıyla ders olarak tüm bölümlerin öğretim programlarına eklenmiştir (Erol Şahin, 2018). Ülkemizin geleceği olan geçlerimize tarihi anlatmak önemli ve dikkate alınması gereken bir yapıdır. Bu kapsamda dersin öğretim sürecinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri büyük önem taşımaktadır. Bilgi çağının sağlamış olduğu gelişmeler ile öğretim teknolojilerinde de gelişmeler ve değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden birisi de giderek yaygınlaşan uzaktan eğitim olmuştur. Uzaktan eğitim ile geniş çaplı küresel eğitim modeli sağlanmaktadır (İşman, 2011).

Aynı ortamda bulunma mecburiyeti olmadan eğitim görme olanağı sağlayan uzaktan eğitim, teknolojik ve internet altyapısındaki gelişmeler ile üniversite öğretiminde de yaygınlaşmaya başlamış ve çoğu üniversite bazı derslerini uzaktan eğitim yöntemiyle vermeye başlamışlardır. Üniversitelerin fiziki alt yapılarındaki eksiklikler, akademik personel eksikliği, taşrada bulunan birimlere akademik personel görevlendirilmesinde yaşanan sorunlar ve diğer eksiklikler nedeniyle A.İ.İ.T. dersi uzaktan eğitim yöntemiyle verilmesi durumu ortaya çıkmıştır (Öztaş & Kılıç, 2017). Mevcut Covid-19 pandemi süreci ile tüm üniversiteler uzaktan eğitime geçmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle uzaktan eğitim tercihten öte zorunluluk haline gelmiştir.

Uzaktan eğitim süreci eş zamansız (asenkon) ve eş zamanlı (senkon) şeklinde yürütülebilmektedir. Eş zamansız uzaktan eğitimde, ders etkinliğine katılımın zamana yayıldığı için öğrenciler zaman ve mekândan bağımsız olarak derslerini takip edebilmektedirler. Eş zamanlı uzaktan eğitim sürecinde ise öğrenciler ile eğitmenin ders faaliyetlerini eş zamanlı olarak gerçekleştirdikleri eğitimdir. A.İ.İ.T. dersinin uzaktan eğitim yoluyla verildiği üniversitelerde, asenkon veya senkon olarak verilebildiği gibi ikisi beraber de verilebilmektedir. Asenkon olarak dersleri takip eden öğrenci aynı zamanda senkon olarak da derse katılabilir olanağına sahiptir (Öztaş & Kılıç, 2017). A.İ.İ.T. dersinin uzaktan eğitim yöntemi ile verilmesini konu alan sınırlı sayıda akademik çalışmalar mevcuttur (Akbaba vd., 2016; Çencen, 2017; Öztaş & Kılıç, 2017; Sığın, 2020). Yapılan bu çalışmalarda öğrencilerin çoğunluğu öğrenci altyapı ve çalışmasına bağlı olarak gerçekleşen bir öğretim süreci olduğunu ve derse uzaktan eğitim şeklinde almak istemediklerini belirtmişlerdir. Öğretim süreçlerinde öğrencilerin teknik problemler, öğretim kalitesi, etkileşim eksikliği gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Akbaba vd., 2016; Öztaş & Kılıç, 2017; Sığın, 2020). Sığın (2020) çarpıcı bir sonuç olarak öğrencilerin %62'sinin uzaktan derse hiç takip bile etmediklerini belirtmişlerdir. Derse katılan öğrencilerin %94'ü derse yürüten öğretim elemanına tek bir soru bile sormamıştır. A.İ.İ.T. dersinin uzaktan eğitim yöntemi ile alınmasına yönelik akademik personel görüşlerinin incelendiği çalışmalarda (Erol Şahin, 2018; Özçelik & Korkmaz, 2016; Sığın, 2020) derse katılım oranının az olması, sınavlarda yaşanan sorunlar, teknik sorunlar, derse verilen önemin azalması gibi çok sayıda sorun yaşandığı belirtilmiştir. Özçelik ve Korkmaz (2016) gerçekleştirdiği karşılaştırmalı çalışmada yüz yüze verilen A.İ.İ.T. derslerin uzaktan verilen derse göre akademik olarak daha başarılı bir şekilde gerçekleştiği hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının görüşlerinden ulaşılmıştır. Sığın (2020) gerçekleştirdiği çalışmada çevrimiçi olarak verilen A.İ.İ.T. dersinde başarı oranı %30'dur. Ülkemizde uzaktan eğitim uygulamalarına bakıldığında zaman geleneksel öğretim yöntemlerinin (düz anlatım, soru-cevap vb.) dijital ortama aktarılmaktan öteye gitmediği görülmektedir. Oysaki uzaktan eğitimde farklı dijital içeriklere yer verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda dijital araştırmalara yer verilebilmektedir (Acun, 2020). Dijital tarih araştırmalar kapsamında; dijital araştırma metotları, dijital arşivler, online sunular, interaktif haritalar, zaman çizelgeleri, ses dosyaları gibi materyaller akla gelmektedir (Acun, 2020). Oysaki derslerde farklı dijital öğrenme kaynaklarının kullanıldığını söyleyemeyiz. Ülkemizde güvenilirliği tartışma konusu olan tarihi dizi ve sosyal medya paylaşımları dijital araştırma aracı olarak daha etkili durumdadır.

Tarih biliminin temel amaçlarından birisi yaşanan/gerçekleşen tarih hakkında doğru bilgiyi elde etmek ve onu aktarmaktır. Tarih biliminin kendine özgü araştırma yöntemlerinden yararlanmaktadır. Bu yöntemler kapsamında bilgi, belge ve kaynaklar farklı tarama yöntemleri ile araştırılarak bulunurlar. Elde edilen kaynaklar sınıflandırılır, tahlil edilir, eleştirilir ve sentezi yapılarak bir sonuç elde edilir. Günümüz tarihçiliğinde en önemli nokta, bilimsel tarafsızlığı bağlı kalmaktır. Tarih araştırmacıları bu nedenle gerçek belgelerden yararlanarak araştırma sürecini gerçekleştirir (Biçer, 2008). Tarih öğretiminde de tarihi bilgi ve belgelerin somut kaynaklar ile öğrencilere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde öğrencilere yaşadıkları zaman diliminin çok öncesinde gerçekleşmiş olayları soyut olarak herhangi bir görsel veya kanıt sunulmadan anlatılması, derse

yönelik beklenen ilginin oluşmamasına ve istenen kazanımların elde edilmemesine yol açabilir (Demircioğlu, 2007). Bu nedenle farklı dijital ortamlarda yayımlanan belgesel, film ve dizilerin kullanımı tarih bilgilerinin somutlaştırılmasında birçok fırsat sunmaktadır. Dijital ortamlarda da kaynağın doğruluğu büyük önem taşımaktadır. Çünkü bazı dijital ortamlarda gerçekle kurgu birbiri ile karışabilmekte ve tarihi olgular, gerçekler üzerinden değil inançlar ve düşünceler üzerinden kurgulanıp topluma sunulabilmektedir (Şimşek ve Yalı, 2019). Dijital ekran ortamları istenilen ve sunulmak istenilen düşünce ve algıların toplumda oluşturulmasında ve toplumun yönlendirilmesinde kullanılmakta ve bazen bu gizli olarak planlanan yönlendirmeler ile toplumu etkileyebilmektedir (Şeker & Şimşek, 2012). Toplum ve kişileri istedik bir şekilde yönlendirme isteğinin geçmişi oldukça eskidir. Sinemanın ilk zamanlardan başlayarak toplumları yönetenler bu filmleri siyasette kullanmışlar ve filmlerin İkinci Dünya Savaşı'nda siyasi propaganda aracı olarak kullanımı artmıştır. Daha sonra teknolojinin gelişimiyle de bugün de etkisini devam ettirmektedir (Çatal, 2013). Genel izleyici olarak da ifade edilen geniş halk kitlelerinde “Tarihsel filmlerden tarih öğrenilmez” cümlesi yaygın bir şekilde ifade edilse de tarihsel filmler tarihin bir şekilde öğrenildiği dijital yapımlardır. Tarihsel süreçleri konu alan sinema yapıtları ve diziler, tarih ders kitaplarından ve akademik çalışmalardan daha fazla ilgi çekmekte, daha fazla izleyici tarafından izlenmekte ve onları etkilemektedir. Toplum, tarihte gerçekleşmiş bir olay hakkında tarih kitabını veya bir akademik çalışmayı okumak yerine o konuyla ilgili bir filmi/diziyi/belgeseli izlemeyi daha ilgi çekici ve basit olduğunu düşünerek tercih edebilmektedir (Öztaş, 2011). Sonuç olarak tarih, siyaset içerisinde söylemlerde fazlasıyla yer bulmuş; dijital medya unsurlarında kolayca yönlendirilmiş, tarihçilik bilimini de aşar şekilde yayın ve söylemlerle kolayca kullanılabilir ve istismar edilir bir hal almış ve bu nedenle de ilgi artmıştır (Özbaran, 2015). Dijital ortamların tarih öğretimine etkisi bu nedenle göz ardı edilemez. Bu nedenle görsel öğretim kaynaklarının öğretim süreçlerine dahil edilmesi önemlidir.

Salt basılı kaynaklardan (kitap vb.) tarih öğretiminin gerçekleştirilmesi öğrencilerin ilgisini çekmemekte, derse karşı olumsuz tutum oluşmasına neden olabilmektedir. Dijital ekranları etkin kullanan günümüz toplumunu değerlendirildiğinde farklı görsel bir ortam sunan televizyonlar ve videolar dikkatleri toplamada etkili araçlar olabilmektedir (Koç, 2019). Bu kapsamda tarih konularının öğretiminde görsel yapıtların etkisi ortaya çıkmaktadır. Tarihsel diziler ilgi çekici yapıtların kullanımı ile izleyicilerin tarihe olan merakını artırarak tarihle olan bağlarının kuvvetlenmesini sağlayabilmektedir (Koç, 2019). Bu nedenle tarihi olay ve olguları içeren tarihsel film ve dizilerin öğretim süreçlerinde materyal olarak kullanılması etkileşimli bir ders ortamı oluşmasını sağlayarak dersin verimini arttırabilir (Arslan, 2008). Tarihsel film ile tarihi olaylar hakkında bazı bilgiler alan kişide merak duygusu oluşabilir. Bunun sonucunda filmde ele alınan tarihsel olay ile ilgili daha çok bilgiyi elde etme isteği meydana gelebilir. Öğrencilerin tarihe dair bilinmeyenleri öğrenmesinde filmler faydalı bir materyal olarak kullanılabilir (Aktekin & Çoban, 2012). Örneğin, Truva filmi sinemalarda izlendikten sonra Truva savaşına merakın arttığı, Truva ile ilgili kitapların filmde sonra daha fazla satıldığı görülmüştür. Film izlendikten sonra Çanakkale şehrini ziyaret eden turist sayısında %7'lük artış olduğu belirtilmiştir (Hudson ve Ritchie, 2006). Tarih öğretimine etkisi olduğu düşünülen film ve dizi yapıtlarının etkisi belirlemeye yönelik birçok çalışma mevcuttur (Öztaş, 2007; Burgard, 2009; Gazi, 2010; Şeker & Şimşek, 2012; Aytekin & Çoban, 2012; Bilis, 2013; Öztaş vd., 2013; Özmen vd., 2014; Çencen & Şimşek, 2015; Kaya & Günel, 2015; Öztaş, 2015; Ocak & Selimoğlu, 2016; Akin, 2020).

Öztaş (2007), tarih öğretiminde film kullanılmasının öğrenci başarısına etkisini belirlemeye yönelik çalışmasını 129 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Deneysel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmada deney ve kontrol grubu öğrencilerinin “Cumhuriyet Dönemi” ünitesi başarı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ayrıca, çalışmada tarih derslerinin filmlerden yararlanarak gerçekleştirildiğinde daha etkili olarak öğrencilerin düşünme becerisini arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Burgard (2009), filmlerin lise öğrencilerinin tarihsel anlamaları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik 20 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışma sonucunda filmlerin tarihsel anlayışı etkilemediği görülmüştür.

Gazi (2010), tarih dönem dizilerinin anlatımı, hikayeleştirme sürecinde yorumların etkisini ve inandırıcılığına yönelik çalışmasında 1980 darbesini anlatan “Bu Kalp Seni Unutur mu?” diziden yararlanılmıştır. Sonuç olarak tarihi dizilerin toplumun ilgisini çekmekle birlikte izleyicilerin tarihin bazı dönemleri hakkında daha rahat fikir belirtmelerini sağladığı görülmüştür. Şeker ve Şimşek (2012), “Muhteşem Yüzyıl” dizinin lise öğrencileri üzerinde etkisini belirlemeye yönelik çalışmasını 15 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler dizinin tarihi gerçekleri yansıtmadığını belirtmişlerdir.

Aktekin ve Çoban (2012), tarih derslerinde tarihi film ve dizilerin kullanımına yönelik çalışmasını 439 lise öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucundaki tarih öğretiminde tarihi film ve dizilerin etkisi olduğunu ve tarih dersine yönelik ilgiyi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Bilis (2013), “Muhteşem Yüzyıl” dizisini incelediği çalışmasında tarihsel olgu ve gerçeklerin tarihsel diziler nedeniyle değişime uğrayabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Öztaş vd. (2013), tarihi film ve dizilerin tarihe yönelik ilgiyi arttırmada etkisini belirlemeye yönelik çalışmasını 402 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, tarihsel dizi ve filmlerin

tarihe yönelik ilgiyi artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Özmen, Er ve Ünal (2014), televizyon dizilerinin tarih bilincine etkisini belirlemeye yönelik olarak “Muhteşem Yüzyıl” dizisini kullandıkları çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin tarihi mekanlardan sonra ilgi gösterdikleri yapının tarihsel filmler olduğu, öğrencilerin tarihsel filmlere güvendikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Çencen ve Şimşek (2015), çalışmalarında “Diriliş Ertuğrul” dizisi hakkında on üç usta tarihçiyle görüşme gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların çoğu bu diziyi başarılı bulmuş ve senaryo kapsamında olduğu için gerçekleri yansıtmamasının normal olduğunu belirtmişlerdir. Kaya ve Günel (2015), gerçekleştirdikleri çalışmalarında katılımcı tarih öğretmenlerinin Muhteşem Yüzyıl dizisinin insanların tarihe yönelik ilgi ve meraklarını artırdığını, tarihte bilinmeyenlerin öğrenilmesinde yararlı olduğu, tarihi konuların görsel sunumlar ile daha kolay anlaşılır hale geldiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar dizinin harem odaklı bir dizi olduğunu, olaylar ve kıyafetlerin gerçekçi olmadığını belirtmişlerdir.

Öztaş (2015), tarih öğretiminde tarihi film ve dizilerin kullanılmasına ilişkin Tarih bölümü öğrencilerinin görüşlerini belirlemeye yönelik çalışmasını Tarih bölümünde öğrenim gören 208 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda öğrenciler tarih derslerinde tarihsel film ve dizilerin kullanılması ile dersin daha eğlenceli, kalıcı bir hale gelerek etkin bir öğrenmenin sağlanacağını belirtmişlerdir. Ocak ve Selimoğlu (2016), tarih öğretiminde tarih dizilerinin kullanımına ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalarında lise öğrencilerinin çoğunlukla tarihsel dizilerin gerçekleri yansıtmadığını fakat bu dizilerin araştırma ve sorgulamaya kendilerini yönelttiğini belirtmiştir. Tarihsel dizilerde yer bulan karakter ve nesnelerin tarihi gerçekleri yansıtmadığını belirtmişlerdir.

Akın (2020), 289 lise öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalışma sonucunda tarih dizilerinin ortaöğretim öğrencilerinin tarih dersine ilişkin tutumlarında artış sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Tarihi dizi ve filmler ile ilgili yapılan çalışmalardan tarih öğretimine bu dijital yapıtların özellikle motivasyonun artırılması yönünde olumlu yönde katılımcılar görüş bildirmişlerdir. Ayrıca katılımcılar bu eserlerin gerçeği yansıtmaması konusunda eleştirileri bulunmaktadır. Mevcut alanyazın araştırmalarında tarih öğretimi dijital ortamlara ilişkin çalışmaların tarihi dizi ve filmler ile sınırlı olduğu görülmektedir. Günümüzde oldukça etkin bir şekilde kullanılan sosyal medya platformlarına ilişkin çalışmalar son derece sınırlıdır (Okumuş, 2019). Okumuş (2019) tarafından 32 tarih öğretmenin katılımı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, öğretmenler sosyal medya ortamlarının sunduğu pek çok avantajla birlikte bazı sınırlılıkları da olduğu bununla birlikte, sosyal medya ortamlarının tarih öğretim faaliyetlerinde kullanımı için önemli bir potansiyel taşıdığını belirtmişlerdir. Web tabanlı dijital ortamlarının kullanımına ilişkin ise ulusal düzeyde herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle dijital ekran ortamlarını bütünsel olarak dikkate alan ve öğrenci/öğretmen görüşlerinin dikkate alındığı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilecek çalışmaların tarih öğretimine yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı A.İ.İ.T. dersi özelinde üniversite öğrencilerinin tarih dersine bakış açılarını ve tarihi araştırma yöntemlerinde dijital ekran tercihlerini belirlemektir. Bu kapsamda araştırmanın problemi “Üniversite Öğrencilerinin A.İ.İ.T. dersi özelinde tarih dersine bakış açıları ve tarih araştırmalarında dijital ekran uygulamalarını kullanım durumları nasıldır?” olarak belirlenmiştir. İlgili problemin yanıtlanmasına yönelik aşağıda tanımlanan alt problemler belirlenmiştir:

- 1- Üniversite öğrencilerinin tarihe ve tarih dersine yönelik görüşleri nelerdir?
- 2- Üniversite öğrencilerinin tarih araştırmalarında dijital ortamları kullanım durumları nedir?
- 3- Üniversite öğrencilerinin A.İ.İ.T. dersine yönelik görüşleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Tarih dersi Milli bilincin oluşturulmasında ve güçlendirilmesinde çok önemli bir derstir. Bu kapsamda üniversitelerde A.İ.İ.T. dersleri zorunlu ders kapsamında alınmaktadır. Mevcut alanyazın incelemesinde bu dersin nitelikten uzak biraz prosedürü gerçekleştirmek amacıyla verilen bir ders haline geldiği görülmektedir. Bunda kullanılan öğretim ve yöntemlerin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Dünya’daki ve ülkemizdeki dijital dönüşüm ile dijital araçların etkisi birçok alanda olduğu gibi eğitimde de büyük etki göstermiştir. Tarihi diziler, belgeseller ve videolar tarih öğretiminde de etkisini giderek arttırmaya başlamıştır. Dijital ortamların görünürlüklerinin artması ile etkileri de artmış bu durum içeriklerin gerçekleri ve doğruları yansıtmamasına yönelik soru işaretleri oluşturmuştur. Mevcut alanyazın araştırmalarında dijital ekran uygulamalarına yönelik çalışmaların dizi, film ve belgesel ağırlıklı olduğu görülmüştür. İnternet ve sosyal medya tabanlı içeriklerin hem günlük yaşamda hem eğitimde büyük bir yer kaplamaya başlamıştır. Fakat, internet (web) tabanlı ve sosyal medya içeriklerinin tarih öğretiminde kullanım durumuna ilişkin çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışma ile A.İ.İ.T. dersi özelinde üniversite öğrencilerinin tarih öğretiminde ve araştırmalarında

hangi kaynakları (basılı veya dijital) kullandıkları belirlenecektir. Ayrıca dijital tarih içeriklerini tercih durumları ve bu içeriklerin güvenilirliği konusunda görüşleri de bu çalışma kapsamında incelenecektir. Bu çalışma kapsamında dijital içeriklerin Tarih öğretiminde tercih durumu ortaya koyularak Tarih öğretiminde güvenilir ve geçerli dijital belge ve içeriklerin kullanımına yönelik yeni yapılabilecek yapılanmalara yönelik öneriler sunarak tarih öğretimine yeni bir bakış açısı kazandırması beklenilmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada mevcut durumun tespit edilerek betimlenmesine yönelik olarak nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama, bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanmasını, betimlenmesini ve sunulmasını sağlayan tarama yöntemidir (Büyüköztürk ve ark. 2014).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi/Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışma Alanya Alaaddin Keykubat ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitelerinde öğrenimlerini sürdürmekte olan ve A.İ.İ.T. dersi almış önlisans ve lisans öğrencilerinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 274 öğrenci katılım göstermiştir. Çalışmaya katılım gösteren öğrencilerin demografik (cinsiyet, günlük telefon ve bilgisayar kullanımı, günlük TV izleme, aylık okunan kitap sayısı) özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların Kişisel Özelliklerine Göre Dağılımı

	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	150	54,7
	Erkek	124	45,3
Günlük Telefon Kullanımı	0-1 Saat Arası	8	2,9
	1-3 saat arası	71	25,9
	3-5 saat arası	134	48,9
	5 saat ve üzeri	61	22,3
	Kullanmıyorum	98	35,8
Günlük Bilgisayar Kullanımı	0-1 Saat Arası	71	25,9
	1-3 saat arası	40	14,6
	3-5 saat arası	38	13,9
	5 saat ve üzeri	27	9,9
	İzlemiyorum	195	71,2
Günlük TV İzleme Süresi	0-1 Saat Arası	42	15,3
	1-3 saat arası	26	9,5
	3-5 saat arası	10	3,6
	5 saat ve üzeri	1	,4
Aylık Kitap Okuma Sayısı	0	46	16,8
	1	92	33,6
	2	80	29,2
	3	28	10,2
	4 ve üzeri	28	10,2
Toplam		274	100

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırma kapsamında veriler Google Forms üzerinden gönüllük esası ile alınmıştır. Katılımcılara çalışma hakkında bilgilendirme ve katılım bağlantısının yer aldığı bilgilendirmeler e-posta ve öğrenci bilgi sistemleri (UBYS) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Form içerisinde katılımcıların kişisel özelliklerini (cinsiyet, günlük telefon ve bilgisayar kullanımı, günlük TV izleme, aylık okunan kitap sayısı) belirlemeye yönelik bir form ile araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan Tarih ve A.İ.İ.T. Dersi Tutum Ölçekleri kullanılmıştır.

2.3.1. Ölçek Formları

Tek boyutlu olan ve 10 maddeden oluşan Tarih Tutum ölçeğin Cronbach alpha güvenilirlik değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır. Örneklem yeterliliğinin belirlenmesi için uygulanan KMO testi sonucu 0,893 bulunmuştur. İlgili ölçekte katılımcıların tarihe ilgi ve merak durumları farklı bilgi kaynaklarını kullanma durumları incelenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan bir diğer ölçek 8 maddeden oluşan A.İ.İ.T. dersi tutum ölçeğinin Cronbach alpha güvenilirlik değeri ise 0,761 olarak hesaplanmıştır. Örneklem yeterliliğinin belirlenmesi için uygulanan KMO testi sonucu 0,734 bulunmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada mevcut durumun tespit edilerek betimlenmesine yönelik olarak nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama, bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanmasını, betimlenmesini ve sunulmasını sağlayan tarama yöntemidir (Büyüköztürk ve ark. 2014). Katılımcıların kişisel özellikleri ile ilgili tanımlayıcı istatistiksel analizler için frekans, yüzde alma teknikleri kullanılmıştır. Ölçeklerin ilk bölümlerinde yer alan kişisel bulgulara ilişkin çözümlemede kategorik verilerin dağılımını özetlemede gerçekleştirilen frekans dağılımı kullanılmış ve yüzde olarak da ayrıca belirtilerek tablolaştırılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın temel problemi A.İ.İ.T. dersi özelinde üniversite öğrencilerinin tarih dersine ve dijital ortamlarda sunulan tarih bilgilerine bakış açılarını belirlemektedir. Bu problemin çözümü için öğrencilerin tarihe ve tarih derslerine, A.İ.İ.T. dersine yönelik görüşleri ve tarih araştırmalarında dijital ortamları kullanım durumları alt problem olarak belirlenmiştir. Alt bölümlerde problemin çözümüne ilişkin araştırma kapsamında belirlenen alt problemlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Üniversite Öğrencilerinin Tarihe ve Tarih Dersine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

Katılımcıların tarihe ve tarih dersine yönelik görüşlerinin dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. İlgili tablo incelendiğinde, katılımcıların tarih ile ilgili konulara çoğunlukla (%62) merak duydukları, tarih ile ilgili araştırma yaptıkları (%83,9) ve edindikleri tarihi bilgileri farklı bilgi kaynakları ile doğrulamaya çalıştıkları (%75,5) görülmektedir.

Tablo 2.

Katılımcıların Tarihe ve Tarih Dersine Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

	Kategori	f	%
Tarihe Merak Durumu	Evet	170	62,0
	Hayır	104	38,0
Tarih ile İlgili Araştırma Durumu	Evet	230	83,9
	Hayır	44	16,1
Tarihi Bilgileri Farklı Bilgi Kaynakları ile Doğrulama	Evet	207	75,5
	Hayır	67	24,5
Toplam		274	100

Katılımcıların tarihsel bilgilere ulaşmada kullandıkları ve tercih ettikleri yöntem ve araçlar incelendiğinde (Tablo 3) tarihi dizi ve filmler (%79,6) ve YouTuber sunumlu tarih videoları (%79,6) olduğu, en az tercih edilen ve kullanılan yöntemin ise tarihi dergilerde araştırma (%67,2) olduğu görülmektedir.

Tablo 3.

Tarihsel Bilgilere Ulaşma Yöntemlerinin Dağılımı

	Düzye	f	%
Tarihi Dizi ve Filmlerden Araştırma Düzeyi	1	57	20,8
	2	37	13,5
	3	41	15,0
	4	31	11,3
	5	22	8,0
	6	30	10,9
	Araştırmıyorum	56	20,4
Tarihi Dergilerden Araştırma Düzeyi	1	57	20,8
	2	34	12,4
	3	37	13,5
	4	27	9,9
	5	12	4,4
	6	17	6,2
	Araştırmıyorum	90	32,8
Basılı Kitap Araştırma	1	59	21,5
	2	39	14,2
	3	38	13,9
	4	22	8,0
	5	20	7,3

Tablo 3.*Tarihsel Bilgilere Ulaşma Yöntemlerinin Dağılımı*

	Düzyey	f	%
	6	18	6,6
	Araştırmıyorum	78	28,5
Kütüphane Araştırma	1	53	19,3
	2	35	12,8
	3	45	16,4
	4	22	8,0
	5	14	5,1
	6	24	8,8
	Araştırmıyorum	81	29,6
Youtuber Sunumlu Tarih Videoları	1	56	20,4
	2	38	13,9
	3	42	15,3
	4	30	10,9
	5	14	5,1
	6	49	17,9
	Araştırmıyorum	56	20,4
Toplam		274	100

Katılımcıların tarih tutum ölçeğinde (Tablo 4) tarih ile ilgili tercihleri incelendiğinde tarihi müze ve ören yerlerini tarih ziyaret etmeyi tercih oranı %67,9, tarih ile ilgili eski tarihi belgesel ve filmleri izlemeyi tercih edenlerin oranı %59,5 iken eski tarihi dizileri tercih edenlerin oranı %51,5 olmuştur. Sosyal medyada tarih ile ilgili paylaşımları okumayı sevenlerin oranı ise %54,7 olmuştur. En az tercih edilen tarih ile ilgili etkinlikler akademik toplantılar (%19,7), kütüphanede tarihi belge ve kitap araştırmaları (%31) olmuştur.

Tablo 4.*Tarih Tutum Ölçeği Verileri*

	Veriler	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Tarih konuları ile ilgili akademik toplantılara katılmayı severim.	f	74	62	84	44	10
	%	27,0	22,6	30,7	16,1	3,6
Tarih konulu kitapları okumayı severim.	f	36	44	68	83	43
	%	13,1	16,1	24,8	30,3	15,7
Eski gazete ve dergi incelemeyi severim.	f	36	41	71	80	46
	%	13,1	15,0	25,9	29,2	16,8
Kütüphane de farklı tarihi araştırmalar yapmayı severim.	f	48	67	74	60	25
	%	17,5	24,5	27,0	21,9	9,1
Tarih konuları ile ilgili akademik yayınları araştırmayı severim.	f	47	69	74	60	24
	%	17,2	25,2	27,0	21,9	8,8
Eski tarihi belgesel ve filmleri izlemeyi severim.	f	36	32	43	72	91
	%	13,1	11,7	15,7	26,3	33,2
Eski tarihi dizileri izlemeyi severim.	f	34	48	51	63	78
	%	12,4	17,5	18,6	23,0	28,5
Tarih konulu tartışma programlarını izlemeyi severim.	f	44	57	56	64	53
	%	16,1	20,8	20,4	23,4	19,3
Sosyal medyada paylaşılan tarih içerikleri paylaşımları okumayı severim.	f	34	34	56	74	76
	%	12,4	12,4	20,4	27,0	27,7
Tarihi müze ve ören yeri ziyaretlerini severim.	f	25	18	45	75	111
	%	9,1	6,6	16,4	27,4	40,5

3.2. Üniversite Öğrencilerinin Tarih Araştırmalarında Dijital Ortamları Kullanım Durumları

Katılımcıların tarihsel bilgilere ulaşmada kullandıkları dijital ortamlar incelendiğinde (Tablo 5) sıralamanın Wikipedia (%81), Google ve diğer arama motorları (%80,7) ve YouTube (%78,5) olduğu, en az tercih edilen ortamların ise dijital ansiklopediler (%53,3), dergipark (%56,2) olduğu görülmektedir.

Tablo 5.

Katılımcıların Tarih Araştırmalarında Dijital Ortam Kullanım Dağılımı

	Kullanma Durumu	f	%
Google Scholar	Evet	170	62,0
	Hayır	104	38,0
Google ve diğer arama motorları	Evet	221	80,7
	Hayır	53	19,3
Wikipedia	Evet	222	81,0
	Hayır	52	19,0
Dergipark	Evet	154	56,2
	Hayır	120	43,8
Facebook Hesap Takibi	Evet	134	48,9
	Hayır	140	51,1
Twitter Hesap Takibi	Evet	155	56,6
	Hayır	119	43,4
Instagram Hesap Takibi	Evet	164	59,9
	Hayır	110	40,1
Kütüphane arama motorları (Ulakbim)	Evet	164	59,9
	Hayır	110	40,1
İslam Ansiklopedisi Web Sitesi	Evet	146	53,3
	Hayır	128	46,7
Youtube	Evet	215	78,5
	Hayır	59	21,5
Toplam		274	100

Katılımcıların dijital ortamda paylaşılan tarihsel bilgilerin güvenilirliğine yönelik olarak görüşleri incelendiğinde (Tablo 6) çoğunlukla görsel yapıtlarda (dizi, film, çizgi filmlerde) ve internet ile sosyal medya platformlarında içeriklerin gerçeği kısmen yansıttığına yönelik görüşlerinin olduğu görülmektedir.

Tablo 6.

Dijital Ortamda Paylaşılan Tarihsel Bilgilerin Güvenirliğine Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

	Kategori	f	%
Görsel yapıtların (dizi, film, çizgi filmlerde) gerçeği yansıtma algısı	Yansıtıyor	14	5,1
	Kısmen Yansıtıyor	214	78,1
	Yansıtıyor	46	16,8
İnternet ve sosyal medya içeriklerinin gerçeği yansıtma algısı	Yansıtıyor	23	8,4
	Kısmen Yansıtıyor	227	82,8
	Yansıtıyor	24	8,8
Toplam		274	100

3.3. Üniversite Öğrencilerinin A.İ.İ.T. Dersine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

Katılımcıların A.İ.İ.T. dersine yönelik görüşlerin belirlenmesine yönelik verilerin dağılımı Tablo 7’de verilmiştir. İlgili tablo incelendiğinde, öğrenciler derse yönelik ihtiyacın olduğunu (%60,9), fakat derse yönelik eksikliklerin de (%54,7) olduğunu belirtmişlerdir. Derse yönelik eksiklik görüşleri incelendiğinde katılımcıların dersin çevrimiçi (online) olarak verilmesini (%33,2), ders içeriğinin lise müfredatı ile çok benzerlik göstermesini (%23,5) en büyük eksiklikler olarak belirtmişlerdir.

Tablo 7.

Katılımcıların A.İ.İ.T. Dersine Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

	Kategori	f	%
Derse Yönelik İhtiyaç Durumu	Var	167	60,9
	Yok	107	39,1
Derse Yönelik Eksiklik Durumu	Var	150	54,7
	Yok	124	45,3
Ders Eksiklik Durumu	Ders İçeriği	23	8,4
	Öğretim Yöntem ve Teknik Kullanımı	26	9,5
	Dersin çevrimiçi (online) verilmesi	91	33,2

Tablo 7.
Katılımcıların A.İ.İ.T. Dersine Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	f	%
Ders Süresinin Yetersizliği	3	1,1
Lise müfredatı ile benzer olması	64	23,5
Diğer	5	1,8
Fikrim yok	62	22,6
Toplam	274	100

Katılımcıların A.İ.İ.T. dersine yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik ölçeğe verdikleri yanıtlar incelendiğinde (Tablo 8) A.İ.İ.T. dersinin belgeye ve kanıtla dayalı olarak işlendiğini düşünenlerin oranı %41,6 iken bazı bilgilerin gizli tutulduğunu düşünenlerin oranı %28,1'dir. A.İ.İ.T. dersinin tarih bilinci oluşturulmasında etkili olduğunu düşünenlerin oranı %30 iken, dersin tarihe olan ilgiyi arttırdığını düşünenlerin oranı %27,4'tür.

Tablo 8.
A.İ.İ.T. Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Verileri

Veriler	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
YÖK kapsamında verilen AİT dersinin bilimsel (belgeye dayalı) olarak işlendiğini düşünüyorum.	f 36	34	90	84	30
	% 13,1	12,4	32,8	30,7	10,9
AİT dersinin tarih bilincinin kazandırılmasında yeterli olduğunu düşünüyorum.	f 50	67	75	64	18
	% 18,2	24,5	27,4	23,4	6,6
AİT dersinin tarihe yönelik ilgiyi arttırdığını düşünüyorum.	f 48	58	93	57	18
	% 17,5	21,2	33,9	20,8	6,6
AİT dersinde bazı bilgilerin gizli tutulduğunu düşünüyorum.	f 42	58	97	51	26
	% 15,3	21,2	35,4	18,6	9,5
AİT dersi çevrimiçi (online) yerine yüz yüze işlenmesi gerektiğini düşünüyorum.	f 77	39	57	41	60
	% 28,1	14,2	20,8	15,0	21,9
AİT dersleri eğer çevrimiçi yapılacak ise senkron (eş zamanlı) olarak canlı işlenmesi gerektiğini düşünüyorum.	f 61	44	67	52	50
	% 22,3	16,1	24,5	19,0	18,2
AİT derslerinde kullanılan öğretim yöntemlerini yetersiz olduğunu düşünüyorum.	f 48	47	85	53	41
	% 17,5	17,2	31,0	19,3	15,0
AİT derslerinde yeterli görsel öğe (fotoğraf, belgesel, film vb.) kullanılmadığını düşünüyorum.	f 49	45	77	56	47
	% 17,9	16,4	28,1	20,4	17,2

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

A.İ.İ.T. dersi özelinde üniversite öğrencilerinin tarih dersine bakış açılarının ve tarihi araştırma yöntemlerinde dijital ekran tercihlerinin araştırıldığı çalışma sonucunda farklı boyutlara ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmada, tarih ile ilgili konulara çoğunlukla merak duydukları, tarih ile ilgili araştırma yaptıkları ve edindikleri tarihi bilgileri farklı bilgi kaynakları ile doğrulamaya çalıştıkları görülmüştür.

Çalışmada öğrencilerin tarihsel bilgilere ulaşmada kullandıkları ve tercih ettikleri yöntem ve araçlar incelendiğinde tarihi dizi ve filmler ve YouTuber sunumlu tarih videolarının öncelikli tercih olduğu, en az tercih edilen ve kullanılan yöntemin ise tarihi dergilerde araştırma olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin tarih öğretimi ile ilgili tercihleri incelendiğinde tercih sıralamasının; tarihi müze ve öğren yerlerini ziyaret, tarih ile ilgili eski tarihi belgesel ve filmleri izlemek, eski tarihi dizileri izlemek, sosyal medyada tarih ile ilgili paylaşımları takip etmek şeklinde olduğu görülmüştür. En az tercih edilen tarih ile ilgili etkinlikler akademik toplantılar, kütüphanede tarihi belge ve kitap araştırmalar olmuştur. Bozkurt ve Bayındır (2015)'in yapmış olduğu araştırmaya katılan 336 üniversite öğrencisi öğretmen adayının %65,2'si tarihi dizi ve filmlerin okullarda öğretim materyali olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Öztaş (2015), 208 tarih bölümü

öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalışma sonucunda tarih öğretiminde tarihî film ve dizilerin kullanılmasının dersi daha eğlenceli hale getireceğini, daha etkili ve kalıcı öğretim sürecinin gerçekleşmesine katkı sağlayacağını katılımcılar belirtmişlerdir.

Öğrencilerin tarihsel bilgilere ulaşmada kullandıkları dijital ortamlar incelendiğinde sıralamanın öncelik sırasına göre Wikipedia, Google ve diğer arama motorları ve YouTube şeklinde olduğu, en az tercih edilen ortamların ise dijital ansiklopediler, Dergipark (akademik ulusal dergi platformu) olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin dijital ortamda paylaşılan tarihsel bilgilerin güvenilirliğine yönelik olarak görüşleri incelendiğinde çoğunlukla görsel yapıtlarda (dizi, film, çizgi filmlerde) ve internet ile sosyal medya platformlarında içeriklerin gerçeği kısmen yansıttığına yönelik görüşleri olduğu görülmüştür.

A.İ.İ.T. dersine yönelik görüşlerin belirlenmesine yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde, katılımcıların çoğu derse yönelik ihtiyacın olduğunu, fakat derse yönelik eksikliklerin de olduğunu belirtmişlerdir. Derse yönelik eksiklik görüşleri incelendiğinde katılımcıların dersin çevrimiçi (online) olarak verilmesini, ders içeriğinin lise müfredatı ile çok benzerlik göstermesini en büyük eksiklikler olarak belirtmişlerdir. Akbaba vd. (2016), 645 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda uzaktan eğitimle A.İ.İ.T. dersi alan katılımcıların inkılâp tarihi konularına ilgi düzeyi yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akbaba vd. (2016) çalışmasına öğrenciler ayrıca AİİT derslerinde karşılaştıkları sorunlar arasında; derste kullanılan öğretim yöntemlerinin yetersizliği, dersin sınavlara yönelik olarak işlenmesi ve derste kullanılan öğretim materyallerinin yetersizliği dikkat çekmişlerdir. Öğrenciler dersin öğretimine katkı sağlayacak ders kitabı dışında diğer öğretim materyallerinin neredeyse hiç kullanılmadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Çencen (2018), 440 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalışma sonucunda A.İ.İ.T. dersine yönelik olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Çencen (2018) ayrıca içerik konusunda üniversite öğrencileri ders içeriğinin güncel olaylarla ilişkilendirilmesi ve yükseköğretimdeki kazanımlara göre şekillendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Eroğlu ve Kalaycı (2021) 100 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği araştırma sonucunda dersi uzaktan eğitim yöntemi alan öğrenciler, dersin yüz yüze eğitimle veya harmanlanmış öğretim yöntemi ile yürütülmesi gerektiğini belirtirken dersi halihazırda yüz yüze eğitim yöntemi ile alan öğrenciler ise ders içeriğinin güncellenerek değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak öğrenciler tarih ile ilgili merakları olduğu fakat A.İ.İ.T. dersinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili olumsuz düşünceleri nedeniyle derse yönelik görüşlerinin olumsuz yönde etkilendiğini belirtmişlerdir. Derslerde geleneksel öğretim yöntemlerinin tercih edilmesi bunda etkili olmuş olabilir. Demircioğlu (2005), tarih derslerinin geleneksel bir şekilde ve öğretmen merkezli anlayışa dayalı bir şekilde yürütülmesi sonucunda, öğrencilerde istenilen davranış değişikliklerinin meydana gelmediğine vurgu yapmaktadır. Genel olarak konuyu ve öğretmeni merkez alan bakış açısı ile öğretim süreçlerinin yürütülmesi öğrencinin motivasyonuna yönelik olarak azalmaya yol açabilecektir. Tarih öğretiminde öğrencilerin konu başlıklarını hakkında eleştirel düşünme ve yorumlama fırsatı verilmez ise derse yönelik ilgi ve dersin neden öğrenilmesi gerektiğine yönelik inanç kaybolabilir (Işık, 2008). Tarih öğretiminde kanıt dayalı anlayışı benimseyen ve dersinde bu yöntemi kullanan öğretmenler öğrencilerine, tarihçilerin yaptıklarını anlamalarını ve onlar gibi davranmalarına olanak sağlayabilirler (Gül & Gez, 2021). Kanıt bulmanın önem kazandığı kanıt dayalı öğretim yönteminde öğretmenden çok öğrencinin etkin olması gerekmektedir. Öğrenci için kanıtlarla çalışmak ve bunları bulmaya yönelik etkinlikler gerçekleştirmek aktif öğrenmenin sağlanmasına ve kalıcı öğrenmeye katkı sağlayabilir. Ayrıca birincil kaynaklar gerçeklik hissinin verilmesinde ikincil kaynaklardan çok daha etkilidirler. Bu nedenle öğretmenler derslerinde birincil kaynaklara yer vererek öğrencilerinin gözlem yaparak, sorgulayıcı ve araştırmacı rollerini üstlenmelerini sağlayabilirler. Bu roller sayesinde öğrenciler kendi düşünceleri ve yorumlarını kullanarak gerçek sonuca ulaşabilirler (Aslan & Turan, 2016). Tarih öğretmenlerinin sorgulama ve tartışma öğretim yöntemlerini diğer öğretim yöntemlerine göre daha önemli bulduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Gül & Gez, 2021).

Elde edilen veriler ışığında ayrıca öğrencilerin tarihi dijital yapıtlara dizi/film/belgesel oldukça ilgili olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Turgut (2015), sanal müze kullanılarak planlanan etkinliklerin kazanımları elde edilmesinde etkili olduğunu ve öğrencilerin dersler sırasında kendilerini müzede gibi hissettiklerini belirlemiştir. Öğrenciler gibi öğretmenlerinde dijital yapıtlara yönelik olumlu düşüncelere sahip olduklarına yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Gül ve Gez (2021) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada da katılımcı öğretmenler web aracılığıyla daha fazla birincil kaynağa eriştiklerini belirtmişlerdir. Birincil kaynaklardan metin tabanlılara sınıf içi etkinlikler ile fotoğraflar ve videolara ise web ortamlarıyla eriştiklerini belirlemiştirler. Öğretmenler web araçlarıyla elde edilen birincil kaynakları sınıf temelli birincil kaynaklara göre daha kolay ulaşılabildiklerini ve esnek kullanım imkânı elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda öğretim süreçlerinde öğrencilerin güvenilir dijital kaynaklara yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü dijital ortamlar (özellikle sosyal medya) yanlış bilgi kirliliğinin çok yoğun olduğu ortamlardır. Öğrencilerin doğru ve gerçeği yansıtan dijital içeriklere alan uzmanı öğretim elemanları kanalı yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Böylece öğrencilerin hem derse yönelik motivasyonları hem de tarih öğretimi özelinde dijital okuryazarlık becerilerinin gelişeceği

düşünülmektedir. Bu süreçte öğretmenlerinde güvenilir dijital içeriklere erişime yönelik eğitimler almaları büyük önem taşımaktadır. Dönmez ve Altınkulaç (2014) çalışmasında öğretmen adaylarının birincil kaynaklara yönelik aldıkları lisans eğitimini yeterli görmedikleri sonucu araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Hallaç ve Ünal (2021) üniversite öğrencilerinin arşiv belgelerini kullanmaya yönelik olumlu görüşleri olduğunu fakat bu belgelerin seçimi ve eğitim materyaline dönüştürülmesi noktasında yeterince bilgiye sahip olmadıklarını belirlemiştir. Sorunun çözümüne ilişkin lisans eğitimi sürecine yönelik düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda ders içeriklerinin ve etkinliklerinin yeniden yapılandırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

4.1. Öneriler

1. Öğretmenlere web tabanlı birincil kaynakların belirlenmesi, seçimi ve öğretim süreçlerinde materyal olarak kullanılabilmesine yönelik hizmetiçi eğitim verilebilir.
2. Öğretim programlarının kazanımları doğrultusunda farklı okul ve sınıf seviyelerine uygun birincil kaynakların listesi ve öğretmenlerin derslerinde kullanımına yönelik yönergeler geliştirilebilir.
3. Birincil kaynakların kullanımının etkisini belirlemeye yönelik öğretmen ve öğrencilerin katılımcı olacağı farklı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
4. Yüz yüze ve çevrimiçinin birlikte uygulandığı harmanlanmış tarih öğretimine yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2020). Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarihyazımına Etkisi Üzerine. *Tarihyazımı*, 2(1), 66-90. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tarihyazimi/issue/55064/694997>
- Akbaba, B., Kaymakçı, S., Birbudak, T. S., & Kılcan, B. (2016). Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitimle Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi öğretimine yönelik görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(2), 285-309. <http://dx.doi.org/10.5578/keg.8238>
- Akın, Ç. (2020). *Tarih konulu dizilerin ortaöğretim öğrencilerinin tarih dersine yönelik tutumlarına etkisi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).
- Aktekin, S., & Çoban, Z. (2012). Tarih derslerinde tarihi film ve dizilerin kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri: Trabzon örneği, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 13(1), 141-159. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kid/issue/10136/124652>
- Arslan, Ö. (2008). *İlköğretim 8. sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde görsel ve işitsel materyal kullanımının öğrencilerin akademik başarıları ve hatırdı tutma düzeyleri üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi) YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 230943).
- Aslan, H., & Turan, İ. (2016). Tarih Öğretmenlerinin Görsel Materyal Kullanım Düzeyleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 347-361. Retrieved from <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/18/4.pdf>
- Bıçer, B. (2008). *Tarihe Giriş*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- Bilis, A. E. (2013). Popüler televizyon dizilerinden muhteşem yüzyıl dizisi örneğinde tarihin yapısökümü, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 45, 19-38. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifd/issue/22895/245046>
- Bozkurt, N., & Bayındır N. (2015). Öğretmen Adaylarının Tarih Eğitiminde Popüler Olan Tarih Yapımları Hakkındaki Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 205-215. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijoses/issue/8549/614106>
- Burgard, L. K. (2009). *Hollywood and history: A qualitative study of the impact of film on high school students' historical understanding*, UMKC School Of Education, ss. 201.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. (18. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Çencen, N. (2017). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersine İlişkin Görüşleri (Gazi Üniversitesi Örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 247-253. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.361826>
- Çencen, N., & Şimşek, A. (2015). Usta tarihçilerin bakış açısı ile "Diriliş dizisi". *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1377-1396. doi: 10.14687/ijhs.v12i2.3435
- Çatal, B. (2013). *Kurgunun gücü: Tarih öğretiminde tarihsel film kullanımı*. M. Öz (Ed.). *Cumhuriyet döneminde Türkiye'de tarihçilik ve tarih yayıncılığı sempozyumu bildiriler* (18-20 Mart 2010). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1083-1096.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi*. Bilig.
- Dönmez, C., & Altıkulaç, A. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ortaokul T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Öğretiminde Tarihsel Kaynakların Kullanımına Yönelik Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 923-942. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22601/241469>
- Erol Şahin, A. N. (2019). Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi dersinin uzaktan eğitim yoluyla öğretilmesi hakkında öğretim elemanlarının görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 477-502. <https://doi.org/10.17152/gefad.429656>
- Gazi, F. (2010). *Gösterilen tarih "Dönem dizileri": Senaryoya aktarılan tarih anlatımı, tarihin hikayeleştirme içerisindeki yorumu ve inandırıcılığı "Bu kalp seni unuttur mu?" örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 273836).
- Gül, O. K., & Gez, A. (2021). Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretmenlerinin Sınıf ve Web Temelli Tarihsel Birincil Kaynakları Kullanma Durumları. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 79-97. DOI: 10.38015/sbyy.901938
- Hallaç, S., & Uğur, Ü. (2021). Arşiv Belgelerinin Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanımına Yönelik Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Programı. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 88-106. DOI: 10.15659/ankad.v5i1.131
- Hudson, S., & Ritchie, J. B. (2006). Promoting destinations via film tourism: An empirical identification of supporting marketing initiatives. *Journal of travel research*, 44(4), 387-396. DOI: 10.1177/0047287506286720
- Işık, H. (2008). Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin başarılarına etkisi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (2), 389-402. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/49100/626548>

- İşman, A. (2011). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya R., & Günel H. (2015). Tarih öğretmenlerinin muhteşem yüzyıl dizisi özelinde tarih konulu film ve dizilerin öğretiminde kullanımına yönelik görüşleri. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(1), 1-48. doi: 2147-4516. DOI: 10.17497/tuhed.185614
- Koç, H. (2019). Ortaokul öğrencilerinin Osmanlı Dönemine ilişkin Tarihsel dizilere yönelik görüşleri (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Ocak, G., & Selimoğlu, S. (2016). Tarih öğretiminde tarih dizilerinin kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri nitel bir analiz. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (1), 431-452. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22606/241623>
- Okumuş, O. (2019). Tarih öğretiminde sosyal medya ortamlarının kullanımına ilişkin tarih öğretmenlerinin görüşleri. *Turkish History Education Journal*, 8(2), 499-535. DOI: 10.17497/tuhed.607642
- Özbaran, S. (2015). *Tarihçilik Zor Zanaat*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- Özçelik, M.H., & Korkmazcan, S. (2016). Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi dersinin sanal ortam tecrübesi (İstanbul Aydın Üniversitesi örneği). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1-11. Retrieved from http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/01_m_hakan_ozcelik.pdf
- Özmen, C., Er, H., & Ünal, F. (2014). Televizyon dizilerinin tarih bilinci üzerine etkisi “Muhteşem yüzyıl dizisi örneği”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (25), 409-426. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/19562/208471>
- Öztaş, S. (2007). *Tarih öğretimi ve filmler: Tarih öğretiminde film kullanılmasının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:206974).
- Öztaş, S. (2011). *Tarih sinema ilişkisi ve sinema filmlerinin tarih derslerinde kullanımının önemi*. (Ed. Mehmet Öz.) *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztaş S., Anıl, N. K., & Kılıç B. (2013). Tarihi film veya tarihi dizilerin tarihe ilgiyi artırmada etkisine ilişkin MYO öğrencilerinin görüşleri, *UMYOS Özel Sayı*, 107-120. DOI: 10.1501/OTAM_0000000417
- Öztaş, S. (2015). Tarih öğretiminde tarihi film ve tarihi dizilerin kullanılmasına ilişkin tarih bölümü öğrencilerinin görüşleri (Kırklareli üniversitesi örneği). *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(2), 1-37. DOI: 10.17497/tuhed.185634
- Öztaş, S., & Kılıç, B. (2017). Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi dersinin uzaktan eğitim şeklinde verilmesinin öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Turkish History Education Journal*, 6(2), 268–293. Retrieved from <http://acikerisim.klu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11857/1867>
- Safran, M. (2004). Eğitim bilimi açısından Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi öğretimi. B. Yediyıldız, T. F. Ertan ve K. Üstün (Eds.), *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi’nde Yöntem Arayışları* (s.111-128). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Sığın, S. (2020). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi dersinin uzaktan eğitim yoluyla verilmesi konusunda öğrenciler ve öğretim elemanları ne düşünüyor? Tek durumlu bir örnek olay çalışması* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Şeker, T., & Şimşek, F. (2012). Kodlama-kodaçımı bağlamında muhteşem yüzyıl dizisinin lise öğrencileri üzerindeki etkilerine yönelik alımlama analizi, *Selçuk İletişim*, 7(2), 111-120. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/19024/200580>
- Şimşek, A., & Yalı, S. (2019). *Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Turgut, G. (2015). *Sosyal bilgiler dersinde bir eğitim aracı olarak sanal müze kullanımı* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: ÇOMÜ Bilimsel Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 17.03.2022

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 06/26 sayılı karar

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

Yazar 1: Alanyazın araştırması, ölçme aracı geliştirme, istatistiksel çözümler, makale yazımı ve düzeltilmesi

Yazar 2: Alanyazın araştırması, ölçme aracı geliştirme, makale yazımı ve düzeltilmesi.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.